

Kalemname

e-ISSN: 2651-3595

Aralık / December 2019, 4 (8): 332-358.

16. Yüzyıl Şairlerinden Vahdetî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi

Dr. Mustafa Yunus GÜMÜŞ

Türk Dili ve Edebiyatı

Turkish Language and Literature

Malatya, Turkey

mygumus@hotmail.com

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2432-2955>

Dr. Öğretim Üyesi İdris SÖYLEMEZ

Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Assistant Professor, Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli, Faculty of Islamic Sciences

Nevşehir, Turkey

idrissoylemez@gmail.com

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-9798-4453>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29.10.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 11.12.2019

Yayın Tarihi / Published: 28.12.2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/ December

Cilt / Volume:4 **Sayı / Issue:** 8; **Sayfa / Pages:** 332-358.

Atıf / Cite as: Gümüş, Mustafa Yunus-Söylemez, İdris. "16. Yüzyıl Şairlerinden Vahdetî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi". Kalemname 4 / 8 (Aralık 2019): 332-358.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright ©Published by Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Kırıkkale University, Faculty of Islamic Sciences, Kırıkkale, Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kalemname>

Öz:

Türk-İslam edebiyatında Hz. Peygamber'e duyulan sevginin neticesinde geçmişten günümüze esmâ-ı nebî, yüz hadis ve şefaathane tarzında mensur veya manzum tarzda yüzlerce eser ortaya konmuştur. Hz. Peygamber'den rivayet edilen *"Ümmetim için din işlerine dair kırk hadis rivayet eden kimseyi Allah fakihler ve âlimler topluluğuna dâhil eder."* hadisinden hareketle XIV. yüzyıldan bugüne hadis kaynaklarından seçilen hadislerden kırk tanesi bir araya getirilerek kırk hadis eserleri vücuda getirilmiştir. İslam edebiyatı sahasında yazılan bu kabil eserlerin iki büyük temsilcisinden biri Arap edebiyatı sahasında eserler veren ve mensur kırk hadis yazımının öncüsü kabul edilen İmam Nevevî (öl.1277) diğeri ise İran edebiyatı sahasında eserler veren ve manzum kırk hadis yazımının öncüsü olarak kabul edilen Câmî (öl.1492)'dir. Türk-İslam edebiyatı sahasında ortaya konan kırk hadis eserlerinin büyük bir kısmı hadis seçimi ve metin kurulumunda bu iki eserin etkisinde kalarak oluşturulmuştur. Telif, tercüme ve şerh kabilinde ortaya konan bu eserlerde şüphesiz ki istenen temel şey, İslam dinini öğrenmek isteyen çoğunluğun İslam dinine ait önemli kaynaklardan biri olan Hz. Peygamber'e ait olan hadislerle rahat ulaşmalarını ve dinlerini yine aynı rahatlıkla öğrenmelerini sağlamaktır. Türk -İslam edebiyatı sahasında âlimler ve edipler çeşitli meselelerle alakalı bir araya topladıkları hadisleri dilin imkânları dâhilinde manzum şekilde telif veya tercüme olarak kaleme almışlardır. Bu yolla yüzyıllardır devam edegelen bir geleneğe katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmamızda XVI. asır şairlerinden olan Vahdetî'ye ait olan Manzum Hadis-i Erba'în adlı eserin Türk-İslam edebiyatında manzum kırk hadis geleneğindeki yerini belirlemeye çalıştık. Eserde evvela hadislerin Arapçası ve günümüz Türkçesiyle tercümesine, akabinde eserin kıt'a nazım şekliyle yapılan manzum çevirisine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam edebiyatı, Hadis, Kırk Hadis, Vahdetî, Manzum.

Forty Hadith Translation of Vahdetî Who Were The Poets of The 16th Century

Abstract:

There have been hundreds of poetic or prosaic works in the Turkish Islamic Literature in the style of esmâ-ı nebî, hundred hadiths ve şefaathane because of the love of Prophet from past to now. Based on this hadith "Whoever memorizes forty hadiths on religious affairs in my ummah, may Allah put him in the group of scholars", from XIV. century to

now forty hadiths works have been compiled. Two of the procurators of such works in the field of Islamic literature are İmam Nevevî (öl.1277) who has works in Arabic literature and is accepted as the pioneer of the writing of prosaic forty hadiths, and the other is Câmî (öl.1492) who has works in the Persian literature and is accepted as the pioneer of the writing of poetic forty hadiths. Most of the forty hadiths works in the field of Turkish Islamic Literature have been made under the influence of these two works regarding hadith compiling and textualization. Doubtlessly the main point of these works either translation or copyright or exegesis is to supply easily the ones wishing to learn Islam with the hadiths of Prophet which are among the prominent sources of the religion and thereby making available to learn their religion better. Scholars and poets in the field of Turkish Islamic Literature have written hadiths within the limits of language -with either poetic or prosaic way- by compiling them due to many reasons. And so they have contributed to a tradition continuing for centuries. In this study we try to determine the place of Vahdetî's forty hadiths work in the history of Turkish Islamic Literature. Firstly, we give place to the original Arabic texts of hadiths and the modern Turkish translation of them and then the poetic translation of the work in stanza style.

Key Words: Turkish Islamic Literature, Hadith, Forty Hadith, Vahdetî, Poetic.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar, kendini tanımayı ve konumlandırmayı peygamberler vasıtası ile gerçekleştirebilmiştir. Bununla birlikte insanda, kendine bu özellikleri kazandıran peygamberleri tanıma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Kendi kimliğinin tespiti olarak düşünebileceğimiz bu faaliyet için insanoğluna birinci derecede lazım olan, bilgidir. Bu şekilde o, kâinatı tanıyacak, tanımlayacak ve buradan hareketle kendisinin konumunu ve görevini tespit edebilecektir. Kâinatın koşulları içerisinde elde ettiği kimi bilgileri analiz etmeye bazen bilgisi bazen de algı ve zihni yeterli gelmemiştir. Burada esas önemli olan durum, Allah'ın onu yalnız bırakmaması ve onu birtakım üstün bilgi değeriyle destekliyor olmasıdır. Bazen doğrudan yaptığı bu müdahale, kimi zaman da peygamberler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Yaratılanın kendi koşullarını ve değerini kavraması maksadıyla gönderdiği peygamberler, kendileriyle beraber var olan mesajı hem kabul etmek hem de yaşamakla mükelleftir. Kâinatın koşulları içerisinde elde ettiği kimi bilgileri analiz etmeye bazen bilgisi

bazen de algı ve zihni yeterli gelmemiştir. Burada esas önemli olan durum, Allah'ın onu yalnız bırakmaması ve onu birtakım üstün bilgi değeriyle destekliyor olmasıdır. Bazen doğrudan yaptığı bu müdahale, kimi zaman da peygamberler vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Kâinata yaşayan diğer varlıklardan daha farklı bir yaşamsal değere sahip olan insan, hem düşünen hem de irade eden yegâne varlıktır. Bu özelliklere sahip olan insan, düşünme ve irade etme hasletlerinin neticesinde elde ettiği bilgiyi, aynı zaman zarfında bütün bir insanlığın faydasına sunmakla da mükelleftir. Başta peygamberler olmak üzere, yüklendiği sorumluluğun bilincinde olan insan, elde ettiklerini bütün bir insanlığın faydasına sunmak ve insanın yaratıcısı tarafından yalnız bırakılmadığını göstermek istemiştir. Bundan dolayı peygamberlerden sonra gelen âlimler veya edipler, bu hakikatin daha kısa sürede daha fazla kişiye ulaşmasını sağlamak için eserler oluşturma azminde olmuşlardır. Her insana kendi dilince bilgiyi ulaştırmayı amaçlayan âlimler ve şairler; bu çalışmalarını tercüme, şerh veya telif yoluyla ortaya koymuşlardır. Oluşturdukları eserlerini bazen mensur bazen de manzum olarak kaleme almışlardır. Söz konusu bu eserlerden biri de Arap edebiyatında hicri II. asırda Abdullah b. Mübarek tarafından derlenen veya meydana getirilen "Hadîs-i Erba'în" dir.¹ Buradan tercüme yoluyla Molla Abdurrahman Câmî tarafından "Çihl Hadis" adıyla Farsçaya oradan da Ali Şîr Nevâ'î tarafından "Kırk Hadis" ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu şekilde yazılan eserler Türk İslam edebiyatında kırk hadis olarak adlandırılmış ve "kırk hadis" bir türün adı olmuştur.²

1. Türk İslam Edebiyatında Manzum Hadis Geleneği

İslam dininin tebyin ve tebliğcisi olan Hz. Peygamber'in hayatı, yaşantısı ve ondan sadır olan eylemler ve sözlerin her biri Türk-İslam edebiyatının temel kaynaklarının en başında kabul edilmiştir. Bu durum X. yüzyıldan günümüze eserlerini meydana getiren şairlerin eserlerine kaynaklık eden temel esasların başında gelmektedir. Türk İslam edebiyatı sahasında yüzyıllardır oluşan müktesebat, 610 tarihinde kendisine peygamberlik verilmesiyle birlikte ümmet için örnek olan Hz. Muhammed'in o pak yaşantısı etrafında vücuda getirilmiş birçok eserde ortaya konmuştur. Tarihî seyir içinde ulema ve üdeba

¹ Muhammet Yılmaz, "Tarsus'a Gelen İlk Türk Hadis Âlimi Abdullah b. el-Mübarek", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 11/1 (01 Mart 2011) : 11.

² Ayrıntılı bilgi için Bkz. Abdulkadir Karahan, *İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Toplama, Tercüme ve Şerhleri)* (İstanbul: İbrahim Horoz Yayınları, 1954); İdris Söylemez, *Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2017).

tarafından hayırla yâd edilmek, Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak; onun söz, davranış ve emirlerini ümmete ulaştırmak için lafzen veya manen yapılan iktibaslarla hadisler çerçevesinde güçlü bir edebî dünya meydana getirilmiştir. Söz konusu bu edebî dünyada şairler/müellifler, Hz. Peygamber'in isim ve sıfatlarını esma-ı Nebîlerde, Müslümanların gönlünü ferahlatmak ve müşrikleri korkutmak maksadıyla gösterdiği mucizeleri mucizetnamelerde, İslam'ı daha sağlıklı bir zeminde yaymak maksadıyla Mekke ve Medine arasında yaptığı yolcuğu hicret-namelerde, Peygamber'in bedenî ve ruhî özelliklerini hilyelerde, onun doğumu ve yaşantısındaki kimi özellikleri siyer ve mevlitlerde, toplumsal meselelerin çözümü ile ilgili ifadeleri (hadisleri) yüz hadisler ve bin hadisler türünde kaleme alınan eserlerde işlemişlerdir. Görüldüğü üzere kimi türler fazlasıyla bu dönemde karşılık bulmuştur. Edebî sahada karşılık bulan türlerden biri de şüphesiz mensur, mensur-manzum ve manzum olarak yüzlercesi kaleme alınmış olan kırk hadislerdir. Kur'an'ın açıklaması özelliğine sahip olan hadisler, yukarıda ismen andığımız bütün edebî türlerin yazılımında en önemli kaynak görevini ifa etmektedir. Söz konusu bu edebî türlerden bazılarında hadisler iktibas veya telmih yoluyla yer alırken³ diğer yandan yüz hadis⁴, bin hadis ve makalemizin konusunu teşkil eden kırk hadisler de ise tamamıyla hadis metni çerçevesinde kaleme alınmışlardır. Hz. Peygamber'in sözlerinden yapılan derlemelerle yüzlerce yıldır kaleme alınan bu kabil eserlerin yazılımında birinci derecede etken olan durum Hz. Peygamber'den çeşitli yollarla rivayet edilen "*Men hafîze Óalâ ümmeti erbaÓîne Óadîşen min emri dînihâ beÓaşehu'llâhu fı-zümrati'l-fuķehâói ve'l-ulemaói*"⁵ hadisinde yer alan müjdeye nail olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu kabil eserlerin yazılmasında söz konusu bu hadis kadar olmasa da şu nedenlerin varlığı da dikkat çekmektedir: *Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak, okuyanların hayır dualarını almak, İslâm dinine hizmet etmek, dostların ricasını yerine getirmek, talebelere derslerinde yardımcı olmak, âlimler arasında zikrediliyor olmak, Padişah veya devlet ricaline yakın olmak, ilgi duyulan konuda kırk hadis yazmak, on iki rakamı, hastalıktan kurtulmak, yöneticinin önemine vurguda bulunmak.*⁶ Bu türün ilk örneği Arap edebiyatında hicri II. asırda

³ Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları* (İstanbul: Kitabevi, 2016).

⁴ Nihat Öztoprak, *Klâsik Türk Edebiyatı'nda Manzum Yüz Hadîsler* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993).

⁵ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ* (Halep: Mektebetü't-Türâsu'l-İslâmî, Tarihsiz), 2: 340. Hadis no: 2465 "*Ümmetinden her kim dinin emirlerine dair kırk hadis ezberlerse Allahu Teala onu fakihler ve âlimler zümresi arasında haşreder.*"

⁶ Söylemez, *Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler*, 4-7.

Abdullah b. Mübarek tarafından mensur olarak kaleme alınan eserdir.⁷ Bu türün en meşhur eseri şüphesiz yine Arap edebiyatı sahasında En-Nevevî'nin 'el-Erba'ûn en-Neveviye'sidir.⁸ Eser kırktan fazla hadis ihtiva etmektedir. Türk-İslam edebiyatı sahasında bu türde yazılan ilk eser. 14. yüzyılda mensur olarak yazılan Mahmud b. Ali'nin (759/1358) *Nehcü'l-ferâdis*'idir Hadis külliyatlarından yaptığı hadis derlemelerini manzum olarak "Çihl Hadis" ismiyle Farsçaya tercüme eden Molla Abdurrahman Câmî bu eseriyle İran ve Türk edebiyatı sahalarında yazılan manzum kırk hadis örneklerinin yazılmasına öncülük etmiştir. Özellikle onun ruhani dergâhına intisap eden ve onun Farsça kaleme aldığı eserini Çağatay Türkçesiyle tercüme eden Ali Şîr Nevâ'î, Molla Câmî'nin kendi dönemi ve sonrasında Türk şairlerini derinden etkilemiştir.⁹ Bu tarihten itibaren Türk-İslam edebiyatı sahasında yüzyıllara göre farklılık arz etmekle beraber 76 adet manzum kırk hadis eseri kaleme alınmıştır.¹⁰ Söz konusu bu kırk hadis eserlerinden Usûlî'ye ait olan *Kırk Hadis Derlemesi*¹¹ ile Hâkânî, *Miftâh-ı Fütühât*¹² adlı eserlerde kırktan fazla hadis bulunması, bu eserlerin kırk hadis ismiyle anılmasına engel olmamıştır. Çoğunluğu itibariyle kırk hadis ihtiva eden bu eserler, toplumsal sorunları çözmek ve halkı dinî meseleler hususunda aydınlatmak maksadıyla sanatsal kaygılardan arı olarak kaleme alınmıştır. Bu tarz eserlerde şair hiçbir zaman edebî gücünü ortaya koyma gibi bir anlayışa sahip olmamıştır. Kırk hadis türündeki eserler tarihin seyri içerisinde farklı coğrafyalarda karşılık bulduklarından her coğrafi sahada farklı isimlerle anılmışlardır. Arap edebiyatında "*hadis-i erbain*"; İran edebiyatında "*hadis-i erbain*" ve "*çihil hadis*"; Türk İslam edebiyatında "*hadis-i erbain*", "*çihil hadis*", "*kırk hadis*" gibi farklı isimlerle anılmaktadır.¹³ Mensur, mensur-manzum veya sadece manzum olarak kaleme alınan bu türe en fazla rağbet eden edebî saha Türk İslam edebiyatı dünyası ve

⁷ M. Yaşar Kandemir - Abdülkadir Karahan, "Kırk Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25 (2002): 467-470. / Abdülkadir Karahan "Kırk Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 470-473. Ankara: TDV, 2002.

⁸ İsmail Rençber, *en-Nevevî'nin "el-Erba'ûn en-Neveviyye" Eserinden Hareketle Hz. Peygamberin Sözlerinin İ'râb ve Belâgat Yönünden Tahlili* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans, Sütçi İmam Üniversitesi, 2014).

⁹ Pınar Çelik Önal, *Ali Şîr Nevâ'î'nin Osmanlı Edebiyatı Üzerine Etkisi ve Bu Etkiyi Bir Örnek Olarak Ferhâd u Şîrîn Mesnevisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans, Bilkent University, 2015), 29-34.

¹⁰ Söylemez, *Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler*, 178-323.

¹¹ Gürer Gülsevin, *Usûlî'nin 120 Hadis Tercümesi* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 1995).

¹² Müzahir Kılıç, "Hâkânî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Hadis-i Erba'ûn'ın Tenkitli Metni", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 1993.

¹³ Kandemir - Karahan, "Kırk Hadis", 470-473.

bu dünyada eserler yazan müellifler ve şairler olmuştur.¹⁴ Türk İslam edebiyatında kırk hadis türü, Molla Abdurrahman Câmî tarafından kaleme alınan manzum “Çihl Hadîs” adlı eserin ¹⁵ XV. yüzyıldan itibaren Türk İslam edebiyatı sahasındaki kimi şairler tarafından ya olduğu gibi veya ilham alınma yönüyle dilimize tercüme edilmesi ile başlamıştır. Söz konusu eser başta Ali Şîr Nevâî olmak üzere Rihletî, Fuzûlî, Nâbî, Zühdî, Müfîd, Lâ-edrî gibi şairler tarafından dilimize tercüme edilmiştir.¹⁶ XV. yüzyıldan günümüze kaleme alınan kırk hadis eserlerinde birbirinden farklı konuların ele alındığını görmek mümkündür: İlim, İslam, iman, namaz, gıybet, adalet, hadis, tıp, hüsn-i hat cihad, oruç, hac, kardeşlik, ahlak...¹⁷ Farklı zaman diliminde vücuda getirilen bu eserler hem şekilsel hem de muhteva olarak birbirinden ciddi farklılıklar arz etmektedir. Bu eserler meydana getirilirken şairler evvela hadislerin Arapçasını vermiş akabinde bu hadisleri mesnevî, kıt'a veya beyit nazım şekilleriyle Türkçeye tercüme etmişlerdir. Bazen de söz konusu hadislerin Arapçasına dördüncü mısrada yer vermişlerdir.¹⁸

¹⁴ Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadîs Çalışmaları* (İstanbul: Osmanlı Hadis Araştırmaları, 2000), 1: 19.

¹⁵ Ahmet Sevgî, “Molla Câmî'nin 'Erbaîn'i ve Türkçe Manzûm Tercümeleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6 (01 Aralık 1999): 6.

¹⁶ Sevgî, “Molla Câmî'nin 'Erbaîn'i ve Türkçe Manzûm Tercümeleri”, 1-25.

¹⁷ Söylemez, *Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler*, 15-19.

¹⁸ Hasan Aksoy, *Mustafa Ali'nin Manzûm Kırk Hadîs Tercümeleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1991), 5-30. Yılmaz Öksüz, *Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin Ahsenü'l-hadîs'i (İnceleme-Metin)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016), 28-48.

2. Vahdetî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi

2.1. Eserin Bulunduğu Yazma

Vahdetî'nin "Manzum Kırk Hadis" adlı eseri, kırk hadis konulu üç eserin bir araya getirildiği bir mecmuada yer almaktadır. Mecmuada yer alan yazma eserlerin sıralaması şu şekildedir:

DTCF, Mustafa Con Koleksiyonu, A 396/1: Harputî Muhammed Kemâleddîn - *Hadîs-i Erba'în Tercemesi* (1b-20a) (Türkçe)

DTCF, Mustafa Con Koleksiyonu, A 396/2: Vahdetî – *Manzum Hadis-i Erba'în* (20a-23b) (Türkçe)

DTCF, Mustafa Con Koleksiyonu, A 396/3: Mustafa Selâmî – *Manzum Hadîs-i Erba'în* (24a-27a) (Farsça)

Mustafa Con Koleksiyonu'nda A 396 numarada kayıtlı olan bu mecmua 28 varaktan oluşmaktadır. 203x136 mm. ebatlarında olan bu defter daha sonraları tamir görmüştür. Üç ayrı kırk hadis eseri bir araya getirilerek bu mecmua oluşturulmuştur. Mecmua kırmızı mukavva bir kabın içerisinde yer almaktadır. Mecmuanın üstünde *Hadîs-i Erba'în Tercemesi Harputî Muhammed Kemâleddîn* başlığı yer almaktadır. Mecmuanın dış kısmında iki yerde DTCF kütüphanesine ait mühür yer almaktadır.¹⁹ Nesih hatla kaleme alınmış olan eserde hadislerin Arapçası kırmızı mürekkeple yazılmış, hadislerin kıta nazım şekliyle yapılan tercümeleleri siyah mürekkeple yazılmıştır. Eserin baş tarafında bir ser-levha yer almaktadır. Söz konusu bu ser-levhada yazılı olan bilgi "Osman Vahdetî Efendi" şeklinde sonradan kurşun kalemle yazılan bir bilgidir. Bundan dolayı kütüphane görevlisi tarafından bu eser "Osman Vahdetî" isimli ve XVIII. yüzyılda yaşamış olan bir âlime ait olarak kabul edilmiş ve kütüphane kayıtlarına bu şekilde kaydedilmiştir. Fakat eser üzerinde yapılan çalışma ile bu eserin XVII. yüzyıla ait olduğu ortaya konmuştur. İlk varaklarda cetvel kullanılırken diğer varaklarda cetvel bulunmamaktadır.

2.2. Eserin Adı

Makaleye konu olan çalışma DTCF, Mustafa Con Koleksiyonu, A 396/2: "Manzum Hadis-i Erba'în" ismiyle kayıt edilmiştir. Eserin içeriği ve burada yer alan isim arasında bir

¹⁹ Ahmet Karataş, "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi'nin Rekâik: Hadîs-i Erba'în Risâlesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (13 Ağustos 2015): 48-67.

uyumluluk durumu söz konusudur. Eserin mensur mukaddimesinin son kısmında eserin adıyla ilgili şu bilgiye yer vermektedir: “eĥâdiŝ-i erbağine bu ĥasta ve Ėalıle şifâ ve sited ve bu der-mânde ve (13) zelil ŝefiĖ ü meded ittiĥâz idüp ĥâlâ men ĥafeze min ümmeti”²⁰ Bu bilginin dıŝında eserin içerisinde eserin adıyla alakalı baŝka bir bilgi yer almamaktadır.

2.3. Eserin Őairi

DTCF, Mustafa Con Koleksiyonu, A 396/2 kayıtlı bir mecmuanın içerisinde bulunan bu manzum kırk hadis tercümesi, toplam beŝ varaktan meydana gelip Vahdeti mahlaslı bir ŝaire aittir. Şair eserin sonunda mahlasını şu şekilde dile getirmektedir:

Vâĥdeti ben bu erbağinimle
Olıcaĥ mürde cismimün yerisin
Umarım añulam cihân içre
K’ola mādâm erbağin-i ĥamŝin²¹

Őuara tezkirelerinde Vahdeti mahlasını kullanmıŝ olan on şair yer almaktadır²². Bunlardan dördü eserin kaleme alındığı yüzyıl olan XVI. yüzyılda yaŝamıŝtır. Bu sebepten sadece bu yüzyılda yaşayan ve Vahdeti mahlasını kullanan şu şairlerden bahsededeğiz: Bu şairlerin ilki Bosna sancağına bağlı olan Yenipazar’da dünyaya gelen ve Basralı Mehmet Paŝa’ya divan kâtipliği yapmıŝ âlim, şair ve dervif kimliği ile maruf olup 1598’de vefat etmiştir.²³

Babası padiŝahın yakın dostlarından olan İstanbullu Vahdeti, Osmanlı ordusu bünyesinde yer alan sipahi oğlan bölüğüne mensup bir asker iken ocakta bölük ağası olmak isteğiyle Yemen’e gitmiŝtir. Burada Halveti dergâhına intisap eden şair, Arapça ve Farsçaya vâkıf biri olarak kaynaklarda zikredilir.²⁴ Bu yüzyılda yaŝayıp Vahdeti mahlasını kullanan bir baŝka şair kaynaklarda hakkında fazla bir bilgi yer almayan Bağdatlı olan Vahdeti’dir.²⁵

Vahdeti mahlasını kullanan bir diğer şair ise Bosna’nın Viŝegrad kasabasına bağlı olan Dobrun ismi ile bilinen köyde dünyaya gelen ve asıl adı Ahmet olan ŝairdir. Yazdığı

²⁰ DTCF, Mustafa Con Koleksiyonu, A 396/2

²¹ DTCF, Mustafa Con Koleksiyonu, A 396/2

²² Bkz. Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâili* (Ankara: Bizim Büro yayınları, 2001), 1: 17. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3: 10.

²³ Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsi: (İnceleme-Metin)* (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005), 330: 571.

²⁴ Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsi*, 330: 573.

²⁵ Bekir Kayabaşı, *Kafzade Faizî’nin Zübdetü’l-eşârı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü, 1996), 589.

şairlerden hareketle Hurufi-Bektaşî bir şair olduğuna dair kaynaklarda bilgiler yer almaktadır.²⁶

Tezkirelerde verilen bilgilerden hareketle bu şairlerden herhangi birinin kırk hadis tercümesi tarzında bir eser meydana getirdiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bu nedenle makalemize konu edindiğimiz Vahdetî mahlaslı şairle ilgili şimdilik bir tespit bulunmamız mümkün görülmemektedir.

2.4. Eserin Yazılış Tarihi

Vahdetî, eserin mensur mukadimesinde eserin yazıldığı tarihle alakalı olarak şu bilgilere yer vermektedir: “ve hâdiş-i tecdid-i raqam bu olduki çün târih senete îhda ü sabûhin ü tisûu miœe”²⁷ burada yer alan bilgidен hareketle eserin hicri 971, miladi 1564 yılında kaleme alındığını söyleyebiliriz. Söz konusu metinde şair “Manzum Kırk Hadis” eserini kaleme aldığı kırk yaşında olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: “de müdet-i Öömr-i girân-mâye-i erbaÖüne yetişmiş (3)”²⁸ Metinde geçen bu cümleden hareketle şunu söylemek mümkündür: Eserini kırk yaşında iken kaleme aldığına ve eserin yazıldığı tarihi 1564 olarak belirttiğine göre şair XVI. yüzyıl şairlerindedir.

2.5. Eserin Yazılış Nedeni

Vahdetî bu kabil eserini oluştururken kendisinden önce bu vadide eser veren âlimlerin ve ediplerin yolundan gittiğini, onlara hadis yazdıran aynı nedenden yani Hz Peygamber’den rivayet olunduğu kaynaklarca ifade edilen “ile zebânımdan nâr-ı nedâmetle pür ihtirâk idem noşsân istiÖdâd ve (9) fıkdan-ı istisÖādıma iÖtirâf idüp deryâ-yı feyyâż-ı mutlak ve nice (10) Öömân-ı fadl-ı resül-i hâkğdan iğtirâk eyleyüp “men hâfize Öalâ ümmeti (11) erbeÖüne hâdişen yufekkihhu fı’ d-din nas-ı merihüne teşebüş idüp tercemeöi (12) ehâdiş-i erbaÖüne bu hasta ve Öalile şifâ ve sited ve bu der-mânde ve (13) zelil şefiÖ ü meded ittihâz idüp”den hareketle yazdığını açıkça ifade etmektedir. Eserin mensur mukaddimesinde Vahdetî, bu eseri yazarken bağışlanmayı umduğunu, günahkâr bir kul olduğunu ve bu günahlarından kurtulmak için kıyamet günü hayırlı bir amelle anılmak istediğini, Hz. Peygamber’in ona şefaet etmesi isteğini açık bir şekilde dile getirmektedir.

²⁶ Elena Catoviç, <http://www.turkedebiyatisimlersonzlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5916> 25.11.2018.

²⁷ DTCF, Mustafa Con Koleksiyon, v.20a

²⁸ DTCF, Mustafa Con Koleksiyon, v.20a

2.6. Şekil Unsurları

Türk-İslam edebiyatı sahasında yazılan kırk hadis türü eserler, Molla Câmî'nin eserindeki şablona uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Kaleme alınan kırk hadislerin tamamı mensur mukaddime ve kırk kısa hadis ve kırk kıtadan meydana gelmektedir. Zaman zaman Ali Şîr Nevâ'î'de²⁹ görüldüğü üzere farklılık durumu söz konusu olsa da tarih boyunca genel itibariyle bu kabil eserlerin oluşum kompozisyonunun bu şekilde sürdürüldüğünü görmek mümkündür.

Vahdetî'nin kaleme aldığı Manzum Kırk Hadis'i de bu şekilde düzenlenmiştir. Eser mensur bir mukaddime ile başlamaktadır. Kırmızı hat ile yazılmış kısa hadislerin tercümesini ihtiva eden ve siyah mürekkeple yazılmış olan kırk kıta gelmektedir. Aruz ile oluşturulan bu metinler kıta nazım şeklinin bütün hususiyetlerini ihtiva etmektedir. Hadislerin doğrudan yazıldığı bu eserin hadisler bölümünde herhangi bir başlık bulunmamaktadır. Makalemize konu edindiğimiz "Manzum Kırk Hadis" adlı eser kendinden önce yazılan kırk hadislerde kullanılan aruzun "fe'ilâtün, mefâ'lün, fe'ilün" kalıbı ile yazılmıştır. Eserde kullanılan aruz ölçüsünün şiirin tamamına başarılı bir şekilde uygulandığını görmek mümkündür. Edebiyatımızda kâfiye-i mücerrede ve kâfiye-i mürekkebe olmak üzere iki çeşit kafiye kullanıldığını görmekteyiz. Bir mısranın sonunda tek ses benzerliği olursa mücerrede; birden fazla ses benzerliği olursa eserde mürekkebe kafiye olarak adlandırılır.³⁰

Zühd-i dünyâda nâfe gibi senüñ

Qalbiñi cismiñi ider hoş bu

Dañı meyl eylemeñ bu dünyâya

Yoq yere gu'ssañ arturur ya hũ

Yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere şair eserinde mücerred kafiye örneklerine yer vermiştir. Bununla birlikte mürekkebe kafiye de başarılı bir şekilde uyguladığı görülmektedir:

Öñ yaratduğı Hâq te'âlânuñ

Cevher-i pāk Őaql-ı evveldir

²⁹ Sevgi, "Molla Câmî'nin 'Erbaîn'i ve Türkçe Manzûm Tercümeleri", 1-6.

³⁰ Mücahit Kaçar, "Klasik Türk Edebiyatında Kafiye", *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu* (İstanbul: Kesit, 2015), 37-55.

Âdemî oldu Óaqlile o Óali
Cümle bî Óaql olanlar esfeldir
ve
Bulısardır cezāsını âdem
Dünyada âhiretde her işinüñ
Rüz-ı mahşer terāzüye girecek
Evvelā hüsni ħulķıdır kişinüñ

2.7. Muhteva Unsurları

Vahdetî'nin manzum kırk hadis tercümesi, klasik eser dizilimine uygun şekildedir. Mensur mukaddime Allah'a hamd ile başlar. Akabinde Hz. Peygambere salat ve selama yer vermektedir. Şair, mukaddime bölümünde eseri kaleme aldığı tarih ve aynı zaman zarfında kaç yaşında olduğu ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Ayrıca yine bu bölümde şair eseri yazma nedenini de açıklar. Kendinden öncekilerin yolundan yürüdüğünü, kıyamet günü âlimler ve fakihler arasında yer alma isteğini dile getirir. Hz. Peygamberden mervî hadisin müjdesine nail olabileceğini de belirten şair, eserini oluştururken hangi yolu takip ettiğini yine bu mensur mukaddimedede dile getirmiştir. Ardından da asıl bölüme geçer. Herhangi bir başlığın yer almadığı bu "Manzum Kırk Hadis" eserinde şair, evvela hadisin Arapçasını vermiş akabinde dilin imkânları çerçevesinde onu kıta nazım şekliyle dilimize tercüme etmiştir. Buradaki hadisler farklı konulardan seçilmiştir. Aynı zamanda eserin konuları itibariyle birbirini destekler tarafının olduğunu görmek de mümkündür. İslam'ın temel şiarlarından olan tevhid, ahlak, adalet, nübüvvet, ahiret ve ibadet başlıklarından ibadet ve ahlakı seçen şair güncel meseleler karşısında duruş sahibi olabilecek bir nesil yetiştirmeyi ya da insanları bu konularda bilgilendirmeyi arzuladığı açıktır.

Manzum kırk hadis adlı eserde şu konular ele alınmaktadır: Akıl, kıyamet günü, ahlak, namaz, niyet, oruç, oruç, zekât, sadaka (üç hadis) , mükâfat, tövbe, dünya sevgisi, hikmet, takva, komşunun hakkı, dünya zevkleri, cimrilik, kötü huy, müminin kanı, sabah uykusu, tedbir, memnuniyet, sabır, dert, rızık, güvensizlik, ifşa etmek, cennet-cehennem, bağırma-çağırma, iyilik, kıyamet, cesaret, çok konuşmak, duyduğunu söylemek, bela, dilin doğruluğu, rüya, mazlumun duası, dua. Eserde şu hadisler yer almaktadır:

1. "Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır."

2. "Kıyamet günü sorulacak ilk şey kan davasıdır."
3. "Kıyamette mizana konulacak ilk şey güzel ahlakıdır."
4. "İlk hesabı sorulacak amel namazdır."
5. "Müminin niyeti amelinden daha önemlidir."
6. "Oruçlu olanın ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha hoştur."
7. "Oruçlunun duası reddedilmez."
8. "Her şeyin zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur."
9. "Müminin kapısındaki dilenci Allah'ın müminlere sevap kazanmaları için gönderdiği hediyesidir."
10. "Kişi insanlara iyilik yaptığı sürece Sadakasının gölgesinin altındadır."
11. "Salih kullarım için gözlerin görmediği ve kulakların işitmediği ve insan aklının almadığı şeyler hazırladım."
12. "Tövbe eden kişi hiç günah işlememiş gibidir."
13. "Dünya sevgisi bütün kötülüklerin başıdır."
14. "Allah korkusu hikmetin kaynağıdır."
15. "Takva amellerin başıdır."
16. "Komşusu kendisinden emin olmadan, mümine şefaahat olunmaz."
17. "Dünyevî zevklerden uzak durmak kalbe ve bedene rahatlık getirir. Dünyalık olanı istemek ise üzüntü ve kederi artırır."
18. "İki özellik vardır ki bunlar müminde bulunmaz. Cimrilik ve kötü ahlak."
19. "Müslümanın (müminin) Müslümana, kanı haram olduğu gibi malı da haramdır"
20. "Sabah uykusu rızka manidir."
21. "Tedbir almak yaşamın yarısıdır."
22. "Memnun etmek aklın yarısıdır."
23. "Sabır ederek kurtulmayı beklemek ibadettir."
24. "Dertler ihtiyarlığın yarısıdır."
25. "Güvenirlik rızkı artırır."
26. "Güvensizlik fakirliği artırır."
27. "Dünyada ifşa (rezil) olmak ahirette rezil olmaktan iyidir."
28. "Cennet kötü şeylerle, cehennem ise şehvetli şeylerle çevrilidir."

29. "Ümmetimin hepsi muaf olacaktır ancak ifşa edenler müstesna."
30. "Bağırıp çağırarak insana eziyettir."
31. "Bütün canlılara yapılan iyiliklerin mükâfatı vardır."
32. "Her gurubun kıyamette onunla tanınacağı bir sancağı vardır."
33. "Cesaretin musibeti haddi aşmadır."
34. "Çok konuşmanın musibeti yalan konuşmaktır."
35. "Duyduğu her şeyi konuşması kişiye günah olarak yeter."
36. "Bela söylemeye bağlıdır. Çok belâ okuyan/söyleyen, belâyaya uğrar."
37. "Kişinin güzelliği dilinin doğru kullanımındadır."
38. "Rüyası en doğru olanınız en doğru konuşanızdır."
39. "Kâfir bile olsa mazlumun duasından korkun."
40. "Kişinin gizlice yaptığı dua makbuldür."

İlk dönemden bu yana İslam dininin şiarlarını anlatmayı birinci derecede görev bilen ulema ve üdebanın bir kısmı manzum olarak kaleme aldıkları eserlerinde sanatlı söyleyişten kaçınmışlardır. Bu eserlerden biri olan bu "Manzum Kırk Hadis" eserinde de aynı durum söz konusudur. Metin, söz sanatları bakımından oldukça yavan kalmaktadır. Kullanılan söz sanatlarının çoğu da anlama dayalı olan telmih ve iktibas gibi sanatlardır. Yazılan eserden de rahatça anlaşıldığı üzere şairin amacı, sanatkârlığını ortaya koymaktan ziyade çevresindeki insanları irşat etmek ve onları günün meseleleri hakkında bilgilendirmektir.

Vahdetî, eserinde birbirinden farklı iki dil kullanmıştır: Osmanlı nesir geleneğinde olduğu gibi sanatlı bir söyleyişle mensur mukaddimeyi kaleme alan Vahdetî'nin, Arapça ve Farsça üçlü dördümlü terkipler kullandığı mensur bölümdeki dili manzum bölüme göre oldukça ağırdır. Bununla birlikte manzum bölümün dili oldukça anlaşılır ve sadedir. Manzum metnin içerisinde Arapça ve Farsça kelimeler bulunmakla birlikte daha ziyade Türkçe kelimelerden müteşekkildir. Dili sade ve anlatımı süssüz olan bu eserde şair toplumsal faydayı edebî olana tercih etmiştir. Şair, şiirini kurarken deyim ve atasözü gibi yerel unsurlardan da faydalanmıştır.

3. METİN:

Bismillāhi'r-rahmani'r-rahîm ve bihi nasta'Öjn (20a)

Ba'Öde ĥamd-i ĥālîk-i Öālem ve na'Öt-i resül-i ekrem bâdi ve bâ'Öi's-i tesvîd-i kalem ve dā'Öi (1) ve ĥādî's-i tecdîd-i raqam bu oldu ki çün târiĥ-i sene aĥade ve seb'Öjn ü tis'Öumi'öeh (2) de müddet-i Öömr-girān māye-i erba'Öjne yetişmiş idi rüzgār-ı gozeşte bu sarāy-ı (3) sipencde sermāye-i kālā-yı zindegāniden ni-vāye tek zamān-ı te'öessüf ve i'Ömār (4) bu kişte telehhüf iderken ĥātır-ı pür futūra bu ĥutür itmege men va'sale limā (5) erba'Öjne ve terkü'l-Öasā faqad Öasā muqtežāsınca niçe fikr-i muĥāl ve tefekkür (6) ve ĥāyāl ile şem'Ö-veş gārķ-ı dem'Ö-i mihrāk men va'sale limā erba'Öjne terk-i (7) mālāya'Öniye mefhūmı muqtežāsınca kıl ü kāl nazm ü nesre iştigāl (8) ile zebānımdan nār-ı nedāmetile pür ihtirāk idem noq'sān-ı isti'Ödād ve (9) fuq'dān-ı istis'Öādıma i'Ötirāf idüp deryā-yı feyyāž-ı mutlak ve nice (10) Öummān-ı fađl-ı resül-i Ĥaķķdan iğtirāk eyleyüp men ĥafıza Öalā ümmeti (11) erba'Öjne ĥādî'sen yufekkihhu fi'd-dîñ na's-ı meriĥine teşebbüs idüp terceme-i (12) eĥādî's-i erba'Öjne bu ĥasta ve Öalîle şifā ve sited ve bu der-mānde ve (13) zelîl şefî'Ö ve meded ittiĥāz idüp ĥālā men ĥafıza min ümmeti (14) erba'Öjne ĥādî'sen yentefi'Öüne bihi intifā'Öate dāhil ve ferdā cezā'öe ba'Öaşallāh (15) yevme'l-kıyāmeti fuqahā ve Öulemā isti'Ödādına va'sl olmaķ ricāsına bu tercemeyi (16) iķdām ü itmāmına ihtimām olındı va'llāhü'l-muvāfiķ ve'l-mürşid (17)

1. ³¹ اول ما خلق الله العقل (20b)

Öñ yaratduğı Ĥaķ te'Öālānuñ

Cevher-i pāk Öaķl-ı evveldir

Ādemj oldu Öaķlile o Öali

Cümle bi Öaķl olanlar esfeldir

2. ³² اول ما يقضى بين الناس الدماء يوم القيامة

Hāy yıķma binā-yı insānı

Kendü yapdı Ĥudā-yı Öiz ü cell

Yarın anda ki Ĥaķ ola ķāđı

³¹ Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır.

³² Kıyamet günü sorulacak ilk şey kan davasıdır.

Ādemüñ kı̄anı soralur evvel

3. ³³ اول ما يوضع فى الميزان الخلق الحسن

Bulısardır cezāsını ādem
Dünyada āhiretde her işinüñ
Rüz-ı maḥşer terāzüye girecek
Evvelā ḥüsn-i ḥulķıdır kışinüñ

4. ³⁴ اول ما يحاسب به الصلاة

Ḥāzer eyle namāzı terk itme
Cümleden çünki öñ ḥisāb olısar
Anı kıılma ki ānuñ eceli çün
Āhiretde saña Őazāb olısar

5. ³⁵ نية المؤمن ابلغ من عمله

Niyetüñ ḥayr eyle ey müömin
ŐAmelüñden saña ol evlādur
Ki Őamel daḥı niyyet ile olur
Niyyeti ḥayra etmek aḥrādur

6. ³⁶ لخلوف فم الصائم اطيب عند الله من ريح المسك

(21a)

Şāyımuñ çünki nükhet-i deheni
Miskden atıyeb oldı Őindellāh
Ne içün seng-i şiyām olmayasın
Tā olasın muḥarreb-i dergāh

³³ Kıyamette mizana konulacak ilk şey güzel ahlaktır.

³⁴ İlk hesabı sorulacak amel namazdır.

³⁵ Müminin niyeti amelinden daha önemlidir.

³⁶ Oruçlu olanın ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha hoştur.

7. ³⁷ الصائم لا ترد دعوته

Bir murāda duŖā dilerseñ eger
Şavm olur ol duŖāya şart-ı kabŭl
Hergiz olmaz duŖā-yı sıyām redd
ŖArşa dek eyler ol duħŭl-ı vuşŭl

8. ³⁸ على كل شئ زكاة و زكاة الجسد الصيام

Cümle eşyāya farż olunca zekāt
Oruc oldı zekāt-ı farż-ı cesed
Şavma etseñ **bir iki gün** niyyet
Az qalır çok ğağabla ħayl-i cesed

9. ³⁹ هدية الله الى المؤمن السائل على بابہ

Gelse nā-gāh qapuya bir sāŖil
Anı cehd it ki ber murād idesin
MüŖmine Ħaqquñ armaĝānıdır
Qalbiñi anuñile şād idesin

10. ⁴⁰ الرجل في ظل صدقته حت يقضى بين الناس

Rŭz-ı ħaşr olıcaq senüñ sıdqiñ
Üstüñe sāyebān ola mŭtlaq
Olasın sāyesinde āsŭde
Tā qażā ide ħalqa Ŗadlile Ħaqq

11. ⁴¹ اعدت لعبادى الصالحين مالا عين رأت ولاذن سمعت ولاخطر على قلب البشر.

Didi ħāzırladım Ħudā-yı Kerim

³⁷ Oruçlunun duası red edilmez.

³⁸ Her şeyin zekātı vardır. Bedenin zekātı da oruçtur.

³⁹ Müminin kapısındaki dilenci Allah'ın müminlere sevap kazanmaları için gönderdiği hediyesidir.

⁴⁰ Kişi insanlara iyilik yaptığı sürece Sadakasının gölgesinin altındadır.

⁴¹ Salih kullarım için gözlerin görmediği ve kulakların işitmediği ve insan aklının almadığı şeyler hazırladım.

Śulehā ullaruma Őubāda
Anı kim görmeyüp iŐitmedigüz
Gelmedi gönlünüze dünyāda

12. ⁴² التائب من الذنب كمن لا ذنب له (21b)

Diyelüm her günāh için tevbe
Olalum Ħa emānetine emin
FıŐına tevbe etse bir müómin
EtmemiŐ gibidir o cürmi hemin

13. ⁴³ حب الدنيا رأس كل خطيئة

Oldı çünkim muĥabbet-i dünyā
Her günāhuñ esāsı vü temeli
Zihniñi rāh-ı Ħaa bezl eyle
Sende uŐluyiseñ eger bedeli

14. ⁴⁴ خشية الله رأس كل حكمة

Ėađabullāhdan emin olmak
Küfr ü ŐiŐyān u zilletüñ baŐıdur
oruñ Allāhdan buyurđı Resül
Ħāvf-ı Ħā cümle rahmetüñ baŐıdur

15. ⁴⁵ الورع سيد العمل

Getürüp Őilmi cehd idüp Őamele
Ketebe olmaz ehl-i dil ĥammāl
Zühd ü tavāya zāhib ol ki veraŐ
Oldı dünyāda seyyid-i aŐmāl

⁴² Tövbe eden kişi hi günah işlememiş gibidir.

⁴³ Dünya sevgisi bütün kötülüklerin başıdır.

⁴⁴ Allah korkusu hikmetin kaynağıdır.

⁴⁵ Takva amellerin başıdır.

16. لا يشفع المؤمن دون جاره⁴⁶

Çanı inşâf kanı şefkat-i dîn
K'olasın vaqt-i Øiř der-beste
Açlıqdan köpek kuşa kokuşuñ
İmtilâdan sen olasın ĥasta

17. الزهد في الدنيا يريح القلب و البدن و الرغبة في الدنيا تكثر الهم و الحزن⁴⁷

Zühd-i dünyâda nâfe gibi senüñ
Çalbiñi cismiñi ider hoş bu
Dañı meyl eylemeñ bu dünyâya
Yoğ yere ġuşsañ arturur yâ hu

18.⁴⁸ (22a) خصلتان لا يجتمعان في المؤمن البخل و سوء الخلق

Kerem eyle ĥasâset eyleme gel
Genc vir nâsa virme renc ü miñen
Bir müslümânda ictimâØ itmez
Buñlile ĥüy-ı bed ikisi maØan

19⁴⁹ حرمة مال المؤمن كحرمة دمه

Müöminin çanı ĥürmeti gibidir
Müömine mâlı ehl-i islâmuñ
Eyleriseñ ĥarâmdan perĥiz
Ĥayr olur Øâķıbet ser-encâmuñ

⁴⁶ Komşusu kendisinden emin olmadan, mümine şefaaf olunmaz.

⁴⁷ Dünyevi zevklerden uzak durmak kalbe ve bedene rahatlık getirir. Dünyalık olanı istemek ise üzüntü ve kederi artırır.

⁴⁸ İki özellik vardır ki bunlar müminde bulunmaz. Cimrilik ve kötü ahlak.

⁴⁹ Müslümanın (mü'minin) müslümâna, kanı haram olduğu gibi malı da haramdır

20.⁵⁰ الصبحة تمنع الرزق

Hâzer it h'āb-ı şubh-gāhiden
Ki seher nāsa rızq olur maşsum
Çünkü mennā'ı-ı rızkımiş şubha
Aç gözüñ uyħudan di yā Qāyyüm

21 ⁵¹ التدبير نصف العيش

Hüsni-i tedbir nısf-ı dirlikdir
Haqq saña virdi çünkü Őaql-i ma'āş
Ya'ni kārında kāhil olsa kişi
Mütevekkil degildir ol kārdaş

22.⁵² التودد نصف العقل

Kim ki hulq-i Hudāyla dāyim
Dostluq eylerise Őağildir
Dostluq çünkü nısfıdır Őağluñ
Düşmen olan bu kavla cāhildir

23.⁵³ انتظار الفرج بالصبر عبادة

Kim ki eyyām-ı ğuśsa vü ğāmda
Müntazır ola şabrile feraħa
Şöyle bilsün ki ol Őibādetdür
Virmesün kendüyi Őabeş şerhe

24. ⁵⁴ الهم نصف الهرم

Ġam-ı beyhüde ādemi iledir

⁵⁰ Sabah uykusu rızka manidir.

⁵¹ Tedbir almak yaşamın yarısıdır.

⁵² Memnun etmek aklın yarısıdır.

⁵³ Sabır ederek kurtulmayı beklemek ibadettir.

⁵⁴ Dertler ihtiyarlığın yarısıdır.

Nısfına pırlık zamānınuñ
Çünkü cāngāh imiş ğam ādem olan
Hergiz olmaz Øadūsı cānınuñ

25.⁵⁵ الأمانة تجر الرزق (22b)

Cümle kārında sen emİN olıgör
Toğrulıķ rızķuñı çeker götürür
Toħm-ı devletdür istiķāmet çün
Ĥāsılı āħir oñdurur bitirür

26.⁵⁶ الخيانة تجر الفقر

Ĥāyini śanmañuz ki ādem olur
Anı bir gün hıyāneti bitürür
Ne ķadar saØy ider müflis olur
Egrilik faķrı cerr ider götürir

27.⁵⁷ فضوع الدنيا اهون من فضوع الاخرة

Dünyede āħiretde yā Allāh
Cürmile ķılma kimseyi rüsvā
Bu ķolaydır ki yoķ bekāsı geķer
Müşkil oldur ki āħiretde ola

28.⁵⁸ خفت الجنة بالمكاره خفت النار بالشهوات

Żillet ü faķr ü zaħmet tāØat
Cenneti setr ider kerāhatle
Düşürür āteşe seni şeħvet
Aldanuriseñ eger sefāhatle

⁵⁵ Güvenirlik rızķı arttır.

⁵⁶ Güvensizlik fakirliği arttır.

⁵⁷ Dünyada ifşa (rezil) olmak ahirette rezil olmaktan iyidir.

⁵⁸ Cennet kötü şeylerle, cehennem ise şeħvetli şeylerle çevrilidir.

29.⁵⁹ كل امتى معاف الامجاهرون

ØAfv olur cümle ümmet-i Aĥmed

İllā şunlar ki oldılar fettān

Herkesüñ cürmün itdiler ifşā

Kendüler fısqıñ etdiler iØlān

30.⁶⁰ النداء من الجفاء

Çādir olduqça lutf ü iĥsān it

Olma bed-ĥüy kıılma nāsa cefā

Sözüñi söyle rıfķ u leyyinetle

Olma bed-ĥüy eyle Øahde vefā

31.⁶¹ (23a) فى كل كبد رطبة اجر

Her ciger kim yanar ĥarāretten

Ĥāķķ teØāladan anuñ ecri olur

Żulm-i żālimden irdi ise fütür

Ġam degildir saña ol anda bulur

32.⁶² لكل غادر لواء يوم القيامة يعرف به

Ġadr iden kimse müstaĥķķ olana

Rüz-i ĥaşr ola bir Øalāmet añā

Ol Øalāmetle olıcaķ maØlüm

Her yañadan ola melāmet añā

⁵⁹ Ümmetimin hepsi muaf olacaktır ancak ifşa edenler müstesna.

⁶⁰ Bağırıp çağırarak insana eziyettir.

⁶¹ Bütün canlılara yapılan iyiliklerin mükâfâtı vardır.

⁶² Her gurubun kıyamette onunla tanınacağı bir sancağı vardır.

33.⁶³ آفة الشجاعة البغي

Oluñ Allāha ve Resūle mutî
Hem ūlü'l-emre olmañuz Őāsi
Āfetidir şecā'atuñ Őiśyān
Saña budur naśîhatuñ ĥāsi

34.⁶⁴ آفة الحديث الكذب

Ķādir olduĶça śādıķu'l-ķavl ol
Ki olur sözlerüñ belāsi yalān
Kiźbden iĥtirāz eylediler
Reh-i śidķ u śafāda cümle yalān

35.⁶⁵ كفا بالمرء اثما ان يحدث بكل ماسمع

Ādem olana bu günāh yeter
Ki diye ĥalkdan işütdüğünü
Aña kiźbile töhmet eyleyeler
Kezā āĥir övdüğünü dögeni

36.⁶⁶ البلاء موكل بالنطق

Her ki tütü gibi tekellüm ide
Ol giriftār olur belā vü ğama
Genc-i nuĥķa belā mü'öekkeldir
Genci ĥarc eyleyen düşer eleme

37.⁶⁷ جمال الرجل فصاحة لسانه (23b)

Ķün cemāl-i ricāl ü zeyn-i cemāl

⁶³ Cesaretin musibeti haddi aşmadır.

⁶⁴ Çok konuşmanın musibeti yalan konuşmaktır.

⁶⁵ Duyduğu her şeyi konuşması kişiye günah olarak yeter.

⁶⁶ Bela söylemeye bağlıdır. Çok belā okuyan/söyleyen, belāya uğrar

⁶⁷ Kişinin güzelliği dilinin doğru kullanımındadır.

Dilinüñ lezzeti fesâhatidür
Söylemekde kec ü nec olsa dili
Eşer-i şekl ü bed kıyâfetidür

38.⁶⁸ اصدقكم رؤيا اصدقكم حديثا
Bu hadîşinde buyurur sâdıķ
Sizden ol kim sözinde sâdıķ olur
İÖtimâd eyleñ iÖtikâd eyleñ
Düşü gerçek sözi muvâfıķ olur

39.⁶⁹ اياكم و دعوة المظلوم وان كان كافرا
Çünkü mazlûm ider Hüdâya nidâ
Kâfir olsa dañı müœeşşir olur
Var kıyâs eyle müömin olurise
Hâlüñ anuñ duÖâsı ile n'olur

40.⁷⁰ دعوة المرء بظهور الغيب مستجابة
Yüri her yerde bir duÖâcı ẵazan
K'ola ānuñ icābeti şeksiz
Ĝāyb-āne saña duÖā idenüñ
Müstecāb ola daÖveti şeksiz

41.li mü'ellif

Vâhdeti ben bu erbaÖinimle
Olıcaķ mürde cismimüñ yerisin
Umarım añulam cihān içre
K'ola mādām erbaÖin-i ħamşijn

⁶⁸ Rüyası en doğru olanınız en doğru konuşanızdır.

⁶⁹ Kâfir bile olsa mazlumun duasından korkun.

⁷⁰ Kişinin gizlice yaptığı duası makbuldür.

SONUÇ

Türk-İslam edebiyatının önemli türlerinin başında gelen türlerden biri de şüphesiz kırk hadis türüdür. Telif, şerh ve tercüme yolu ile XIV. yüzyıldan bu yana edebiyatımızda eser ortaya koyan âlim ve ediplerin yüzlerce eser ortaya koyduğu bu türde yazılan eserlerden biri de Vahdetî mahlasını kullanan XVI. yüzyıl şairlerinden birine aittir. Eserden hareketle XVI. yüzyılda yaşadığını tespit ettiğimiz bu şairin kırk hadis türünde manzum olarak kaleme aldığı eserinin tek mevcut nüshası DTCF Mustafa Con koleksiyonu 396/2'de yer almaktadır. Eserin mensur mukaddimesinde bu eserin müellif hattı olduğunu düşündüren bilgiler yer almaktadır.

Vahdetî'nin manzum kırk hadis adlı eseri besmele, hamdele ve salvele ve sebep-i telif esaslarını içeren mensur bir mukaddime ile başlamaktadır. Eser, kırk hadisın kıta nazım şekli ile tercümesinden meydana gelmektedir. Toplam kırk bir kıtadan oluşan eserde şair, tek bir aruz kalıbını başarılı bir şekilde kullanmıştır. Sanat değerinden ziyade seçtiği sosyal hayatı yansıtan hadislerle topluma yol gösterme iddiası taşıyan eser şiir dili, kâfiye ve şiirin kuruluşu itibarıyla oldukça başarılıdır.

KAYNAKÇA

Aksoy, Hasan. *Mustafa Ali'nin Manzûm Kırk Hadîs Tercümeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1991.

el-Aclûnî. *Keşfu'l-Hafâ*. Halep: Mektebetü't-Türâsu'l-İslâmî, Tarihsiz.

Gülsevin, Gürer. *Usûlî'nin 120 Hadis Tercümesi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, 1995.

Kaçar, Mücahit. "Klasik Türk Edebiyatında Kafiye". *Osmanlı Edebi Metinlerini Anlama Kılavuzu*. İstanbul: Kesit, 2015.

Kandemir, M. Yaşar - Karahan, Abdülkadir. "Kırk Hadis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 25 (2002): 467-470.

Karahan, Abdülkadir. *İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis (Toplama, Tercüme ve Şerhleri)*. İstanbul: İbrahim Horoz Yayınları, 1954.

Karataş, Ahmet. "Harput Ulemâsından Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Efendi'nin Rekâik: Hadîs-i Erbaîn Risâlesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/48 (13 Ağustos 2015): 57-94. <https://doi.org/10.15370/muifd.88501>.

Kayabaşı, Bekir. *Kafzade Faizî'nin Zübdetü'l-eşârı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü, 1996.

Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*. İstanbul: Kitabevi, 2016.

Kılıç, Müzahir. "Hâkânî: Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Hadîs-i Erba'în'in Tenkitli Metni". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 1993.

Öksüz, Yılmaz. *Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin Ahsenü'l-hadîs'i (İnceleme-Metin)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016.

Önal, Pınar Çelik. *Ali Şîr Nevâî'nin Osmanlı edebiyatı üzerine etkisi ve bu etkiye bir örnek olarak Ferhâd u Şîrîn mesnevîsi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans, Bilkent University, 2015.

Öztoprak, Nihat. *Klâsik Türk Edebiyatı'nda Manzum Yüz Hadîsler*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Rençber, İsmail. *en-Nevevî'nin "el-Erba'ûn en-Neveviyye" Eserinden Hareketle Hz. Peygamberin Sözlerinin İ'râb ve Belâgat Yönünden Tahlîli*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans, Sütçi İmam Üniversitesi, 2014.

Sevgi, Ahmet. "Molla Câmî'nin 'Erbaîn'i ve Türkçe Manzûm Tercümeleleri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 6 (01 Aralık 1999): 1-145.

Solmaz, Süleyman. *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsi: (İnceleme-Metin)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2005.

Söylemez, İdris. *Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2017.

Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Tuman, Mehmet Nâil. *Tuhfe-i Nâilî*. Ankara: Bizim Büro yayınları, 2001.

Yıldırım, Selahattin. *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*. İstanbul: Osmanlı Hadis Araştırmaları, 2000.